

จากการสำรวจอาคารบนถนนนครใน - นครนอก สามารถสรุปลักษณะร่วมของอาคารได้ว่า อาคารบนถนนนครในถนนสายเก่าแก่ซึ่งตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเก่านั้นมีความสัมพันธ์กับย่านชุมชนชัดเจน ทั้งทะเลสาบสงขลา ประตูเมือง (ทั้ง ๔ ประตู) ถนนหลัก และถนนซอย รวมทั้งความสัมพันธ์กับศาสนสถานทั้งวัดและศาลเจ้าจีน ทำให้ปรากฏลักษณะอาคารที่สร้างในยุคแรกซึ่งเป็นรูปแบบจีนดั้งเดิมอย่างเด่นชัด ทั้งอาคารชั้นเดียวที่มีการแบ่งช่วงเสาแบบ ๑ คูหา ๑ ช่วงเสา และอาคารสองชั้นซึ่งมีลักษณะการแบ่งช่วงเสาแบบ ๓ ช่วงเสา แต่จำนวนคูหาต่างกันมีตั้งแต่ ๑ , ๒ และ ๓ คูหา ทำให้ลักษณะตัวอาคารมีลักษณะเป็นห้องยาว รวมทั้งรูปแบบอาคารแบบลูกผสมทั้งพื้นถิ่นและตะวันตกซึ่งมีลักษณะเด่นชัด

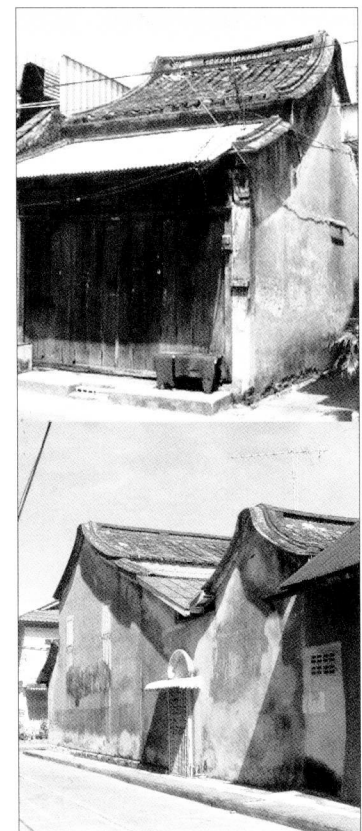
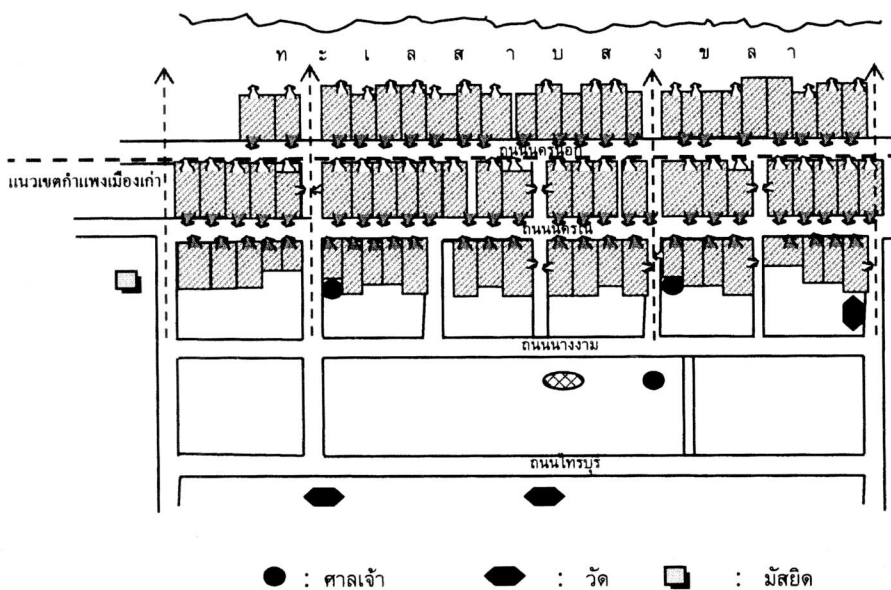
อาคารที่ตั้งอยู่บนถนนนครนอกตัวอาคารตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเน้นใช้ประโยชน์และให้ความสำคัญของทะเลสาบมากกว่าในการดำรงชีพด้วยการใช้เป็นท่าเรือและการทำประมงเป็นหลักทำให้ความสำคัญของกลุ่มอาคารมีความต่างจากอาคารบนถนนนครในชัดเจน ในปัจจุบันพบอาคารแบบจีนแบบดั้งเดิมที่ทรงคุณค่าเหลืออยู่น้อยมาก พบเพียง ๒ หลังที่มีลักษณะเช่นเดียวกับอาคารบนถนนนครในซึ่งแบ่งเป็นอาคารชั้นเดียว ๑ หลัง และอาคารสองชั้นอีก ๑ หลังเท่านั้น ส่วนอาคารแบบลูกผสมนั้นก็พบเพียงส่วนน้อยเช่นกัน ทำให้โดยภาพรวมของถนนพบว่าอาคารส่วนใหญ่ถูกดัดแปลงต่อเติมและเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม

๑. อาคารรูปแบบจีน

ทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้นมีลักษณะโดดเด่นชัดเจนทั้งแผนผังและรูปแบบ ในส่วนของแผนผังจะนิยมแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนชัดเจนคือ เรือนส่วนหน้า, ส่วนพื้นที่เปิดโล่งและเรือนส่วนหลัง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในมีการแยกส่วนอย่างชัดเจนคือ ส่วนหน้าใช้ทำการค้าเป็นหลัก ส่วนที่สองใช้พักผ่อนและทำกิจกรรมภายในครอบครัว และส่วนที่สามใช้เป็นเรือนพักอาศัย ซึ่งสอดคล้องและสัมพันธ์กับรูปแบบอาคารทำให้ส่วนล่างของเรือนหลังหน้าใช้เป็นบานเพี้ยมไม้เปิดยาวตลอดแนวเพื่อใช้เปิด-ปิดในส่วนหน้าของเรือนที่ใช้เป็นส่วนค้าขาย จึงไม่พบการเจาะช่องเปิดแบบหน้าต่างปาดในอาคารรูปแบบจีนและหากเป็นอาคารสองชั้นในปัจจุบันนั้น ลักษณะ Facade เป็นแบบผนังปูนทึบและมีการเจาะช่องเปิดแบบซี่ลูกกรงขนาดเล็กเพื่อระบายอากาศเท่านั้นสำหรับในส่วนเรือนพักอาศัยส่วนใหญ่จะเป็นเรือน ๒ ชั้นขนาดเล็ก มีบันไดปูนขนาดเล็กพาดขึ้นจากส่วนพื้นที่เปิดโล่ง ตัวเรือนมักมีระเบียงส่วนหน้าที่มีกระเบื้องกระเบื้องด้วยกระเบื้องปูเคลือบสีเขียวดังนั้นรูปแบบอาคารจึงปรากฏลักษณะหลังคาแบบจั่วทรงจีน ๒ ส่วนชัดเจน

ทั้งนี้จากการสำรวจพบว่าด้วยความสำคัญของประตูเมืองเก่าทั้ง ๔ ประตู ทำให้ถนนที่พาดถนนไทรบุรีสู่ประตูเมืองและทะเลสาบนั้นมีความสำคัญขึ้น แม้จะเป็นถนนสายรองก็ตาม (โดยเฉพาะถนนหนองจิกและถนนยะลากลายเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าทั้ง ๒ เส้น) อีกทั้งการตัดกันของถนนทำให้ตัวอาคารที่ตั้งอยู่มุมถนนเกิดลักษณะเด่นขึ้น ดังจะเห็นได้ชัดจากบ้าน

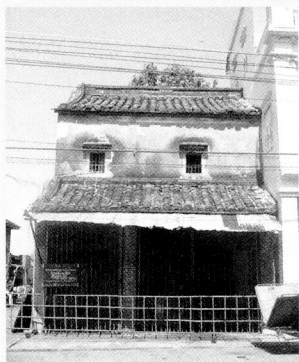
แสดงความสัมพันธ์ของย่านชุมชนเมืองเก่า สงขลา



ภาพแสดงลักษณะอาคารรูปแบบจีนชั้นเดียว



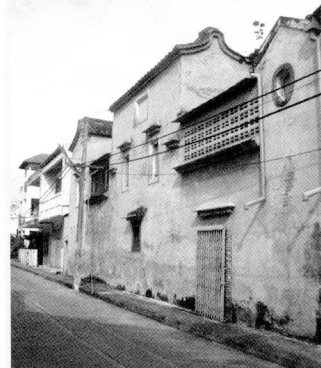
ภาพแสดงลักษณะอาคาร
รูปแบบจีนสองชั้น



เลขที่ ๒๒๗ - ๒๒๙ แผนผังแม้จะประกอบด้วย ๓ ส่วนหลัก แต่ตำแหน่งการจัดวางแตกต่างออกไปโดยเน้นให้ความสำคัญกับถนนทางด้านข้างด้วย ดังนั้นตำแหน่งของเรือนหลังหน้าที่ใช้ทำการค้ายังคงเดิม หากแต่ส่วนเปิดโล่งนั้นกลับใช้เป็นส่วนที่รองรับการใช้งานทางด้านข้างด้วย ซึ่งมีการเปิดเป็นชุมประตู่ทางเข้าเพื่อเข้าสู่เรือนพักอาศัยภายในครอบครัว ส่งผลให้เรือนพักอาศัยทางด้านหลังนั้นมิได้หันหน้าเรือนตามเรือนหลัก แต่กลับหันหน้าออกสู่ถนนทางด้านข้างในลักษณะเป็นเรือนขวาง เช่นเดียวกับอาคารบ้านเลขที่ ๙๔ - ๙๖ และ ๙๘ - ๑๐๒ ที่มีการเน้นการตกแต่งและเปิดเป็นประตูทางเข้ารื่องทางด้านข้างของอาคารจนเกิดเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญสำหรับอาคารที่สงขลา



ภาพชุดแสดงลักษณะอาคารรูปแบบจีน
ที่ตั้งอยู่หัวมุมถนน



๒. อาคารรูปแบบจีนผสมพื้นถิ่น

การแบ่งช่วงเสาเป็นแบบ ๑ คูหา ๑ ช่วงเสาและ ๒ คูหา ๒ ช่วงเสา หลังคาจั่วทรงจีนมุงกระเบื้องจีนพบเฉพาะอาคารสองชั้น ลักษณะการเจาะช่องเปิดส่วนมากเป็นผนังไม้ทั้งผืน โดยส่วนของชั้นล่างจะเป็นบานเพี้ยมไม้เปิดยาวตลอดแนว ชั้นบนเป็นลักษณะบานหน้าต่างบานเกล็ดไม้เปิดยาวถึงพื้น ๓ บาน เหนือกรอบบานเจาะเป็นช่องระบายอากาศ



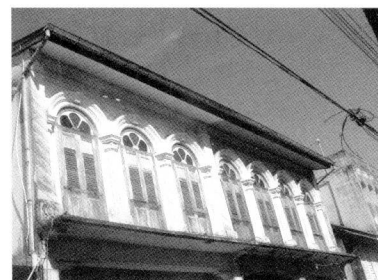
ภาพชุดแสดงลักษณะอาคาร
รูปแบบจีนผสมพื้นถิ่น

๓. อาคารรูปแบบจีนผสมตะวันตก

การแบ่งช่วงเสาเป็นแบบ ๑ คูหา ๑ ช่วงเสาพบเฉพาะอาคารสองชั้นส่วนล่างของอาคารไม่ปรากฏ ลักษณะ Arcade หรือทางเดินส่วนหน้าชัดเจน สำหรับการเจาะช่องเปิดชั้นล่างมักเป็นบานเพี้ยมไม้ ส่วนชั้นบนเป็นบานหน้าต่างเปิดคู่ช่วงเสาละ ๓ บาน เหนือกรอบบานเจาะเป็นช่องแสงอยู่ภายใต้ซุ้มโค้งครึ่งวงกลม ที่มีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นรูปแบบหลังคาที่สำรวจพบส่วนมากเป็นแบบจั่วธรรมดา มุงด้วยกระเบื้องดินเผา

สำหรับแผนผังของอาคารพบว่าอาคารทั้ง ๓ รูปแบบมีลักษณะแผนผังและการแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หากแต่ขนาดอาจมีความแตกต่างกันตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา

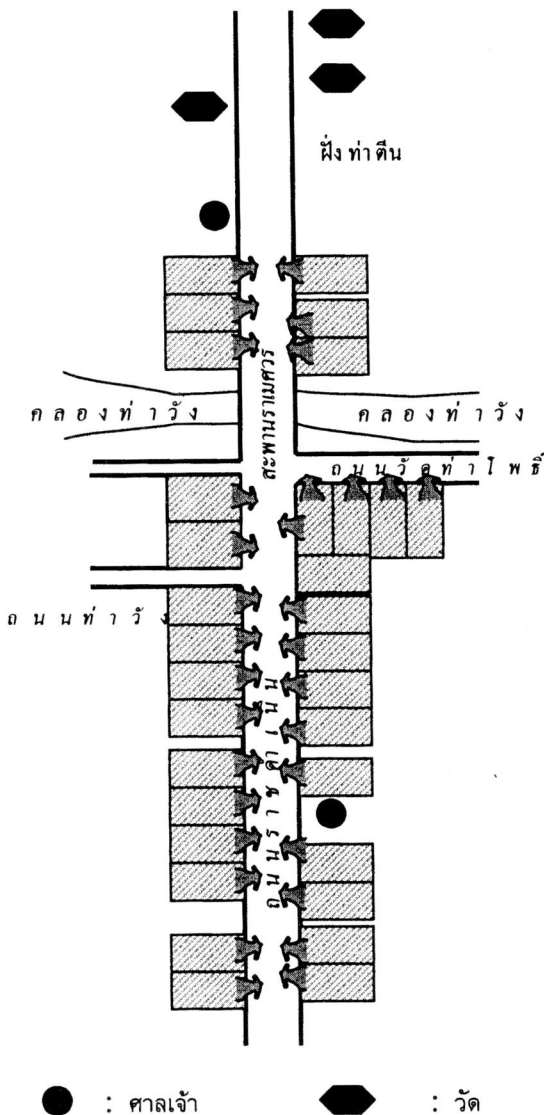
ภาพแสดงลักษณะอาคาร
รูปแบบจีนผสมตะวันตก



อาคารบริเวณตลาดท่าวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการสำรวจอาคารบนถนนราชดำเนิน พบว่าอาคารส่วนใหญ่สร้างมาในยุคหลัง จึงไม่ปรากฏลักษณะสถาปัตยกรรมตามแบบจีน เช่น ที่สงขลา และปัตตานี จากการสำรวจภาคสนามสามารถสรุปลักษณะร่วมของอาคารได้ว่าการแบ่งช่วงเสาส่วนมากพบแบบ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา แผนผังของเรือนแบ่งเป็น ๒ ส่วนชัดเจนคือ เรือนค้าขายและพักอาศัยส่วนหน้า และพื้นที่ส่วนเปิดโล่งทางด้านหลัง นิยมเฉลียงทางเดินส่วนหน้าแบบเปิด (Arcade) สำหรับลักษณะการเจาะช่องเปิดชั้นล่างนิยมเป็นบานเพี้ยม ส่วนชั้นบนเจาะเป็นหน้าต่างบานเปิดคู่ ช่วงเสาละ ๑ - ๒ บาน เหนือกรอบบานนิยมตกแต่งด้วยลวดบัวปูนปั้น หลังคาเป็นแบบทรงจั่วธรรมดา ตกแต่งแผงหน้าจั่วด้วยปูนปั้นลายเรขาคณิต

แสดงความสัมพันธ์ของย่านชุมชนบริเวณท่าวัง นครศรีธรรมราช



แสดงลักษณะอาคารบนถนนราชดำเนิน

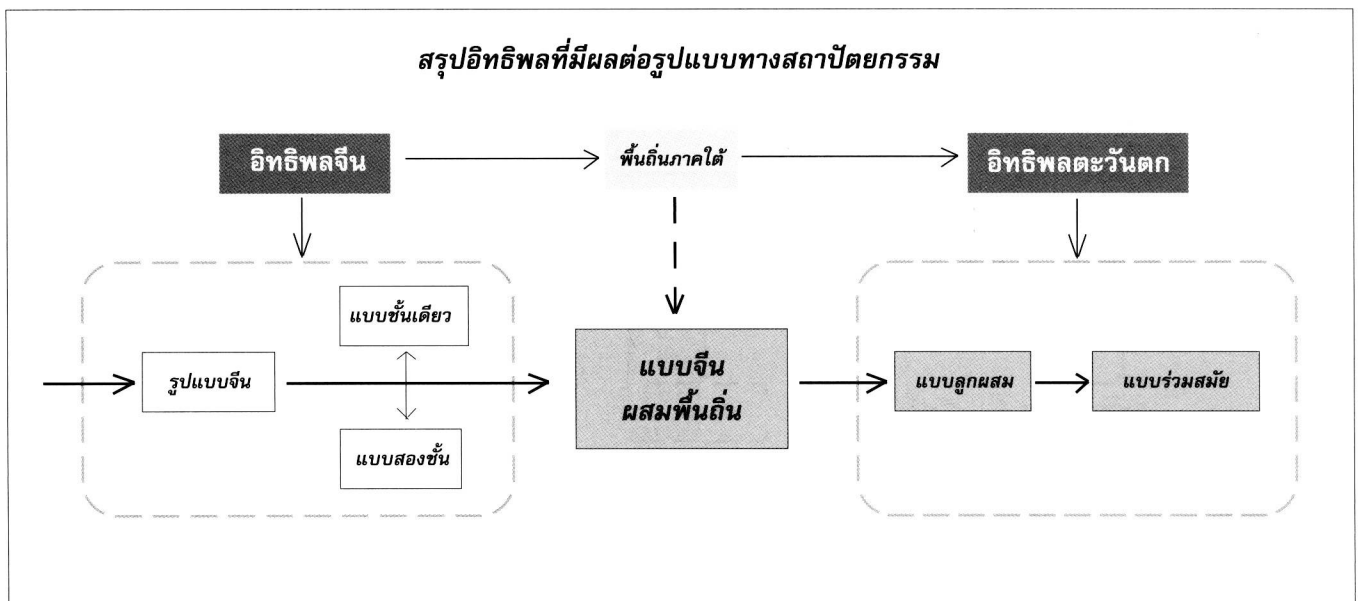
จากการศึกษาลักษณะอาคารในเขตพื้นที่ ๓ จังหวัดจึงพบว่า ลักษณะสถาปัตยกรรมในบริเวณย่านการค้าเก่านี้ปรากฏรูปแบบและอิทธิพลที่มีแม่แบบจากจีนโดยตรง ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น ทำให้ลักษณะอาคารถูกออกแบบให้มีลักษณะโครงสร้างที่เหมาะสมกับสภาพอากาศจึงมักสร้างติดพื้นดิน มีการเจาะช่องเปิดเพียงเล็กน้อย และหลังคาจะไม่สูงและลาดชันมากนัก ด้วยลักษณะโครงสร้างที่พัฒนาจากดินมาเป็นอิฐทำให้ลักษณะการก่อผนังของอาคารมีความหนากว่าปกติ เพื่อทำหน้าที่รับน้ำหนักโดยตรง โดยเฉพาะน้ำหนักจากหลังคาแบบจีนที่มีความซับซ้อนตามเทคนิควิธีการช่างของจีน ด้วยข้อจำกัดภายนอกที่มีลักษณะแข็งแรงและทึบตัน แต่เมื่อผนวกกับแผนผังตามคติจีนซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ Main hall (โถงและเรือนส่วนหน้า) Courtyard (ลานเปิดโล่งช่วงกลาง) Sleeping and Cooking space (พื้นที่ใช้สอยของเรือนส่วนหลัง) ล้วนแสดงให้เห็นถึงลักษณะจังหวะการเคลื่อนที่ของกลุ่มอาคารที่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันอย่างลงตัวทั้งภายนอกและภายในอาคารเกิดเป็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นเมื่อมีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานในต่างแดนก็ย่อมต้องปรากฏลักษณะเฉพาะดังกล่าวในบริเวณย่านชุมชน

นั้นๆด้วย เพื่อป้องกันให้รู้ถึงแหล่งที่มาและคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างบรรพบุรุษของตน จึงเห็นได้ชัดว่าอาคารแบบจีนดั้งเดิมในยุคแรกยังคงปรากฏชัดทั้งสงขลาและปัตตานีเนื่องจากสภาพที่ตั้งของทั้ง ๒ เมืองอยู่ในชัยภูมิที่ดีมีลมมรสุมพัดผ่านสลับกันตลอดปี และยังมีทำเลติดกับแหล่งน้ำทั้งทะเลสาบและแม่น้ำที่สำคัญของเมือง จึงทำให้สภาพอากาศไม่อบอ้าวมากนัก อีกทั้งกลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่ล้วนเป็นกลุ่มจีนโพ้นทะเลที่มาจากมณฑลทางตอนใต้ที่ตั้งอยู่เลียบชายฝั่งทะเลแทบทั้งสิ้น ดังนั้นการจะสร้างอาคารตามแบบจีนดั้งเดิมก็ย่อมไม่ส่งผลกระทบต่อภาวะการณียุอาคัยแต่อย่างใด แต่การอยู่ร่วมกันภายในสังคมใดสังคมหนึ่งนั้นย่อมต้องรู้จักและเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้อื่นในแต่ละพื้นที่ด้วย จึงปฏิเสธหรือเลี่ยงไม่พื้นที่ต้องมีการปรับบางส่วนเพื่อให้เกิดความสมดุลและเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้อย่างลงตัว ดังเช่นการเกิดรูปแบบจีนผสมกับพื้นถิ่นภาคใต้ที่มีลักษณะซึ่งเกิดจากการใช้ภูมิปัญญาแก้ไขปัญหาให้ตอบสนองต่อการใช้สอยและเหมาะกับสภาพอากาศมากที่สุดแต่ยังคงเป็นไปตามแบบแผนดั้งเดิม

จนเมื่อสังคมมีการพัฒนาที่ก้าวสูงขึ้นและมีการติดต่อกันในวงกว้างไม่เฉพาะภายในชุมชนแต่หมายถึงการต้องวิสาสะกับสังคมภายนอกโดยเฉพาะกับกลุ่มเครือข่ายทางการค้าในภูมิภาคที่มีสัมพันธ์กับชาติตะวันตกอย่างชัดเจน ดังเช่น สิงคโปร์ ซึ่งมีจำนวนพลเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้อาณานิคมของยุโรปย่อมหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ต้องมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งปรากฏชัดในลักษณะสถาปัตยกรรมเพื่อการค้าที่เกิดการนำแบบแผนดั้งเดิมตามคติจีนมาปรับและผสมผสานให้รับกับอิทธิพลของชาติตะวันตกจนเกิดเป็นลักษณะเด่นที่เป็นรูปแบบเฉพาะขึ้นที่แม้กรอบนอกของอาคารจะเปลี่ยนไปตามอิทธิพลภายนอก แต่พื้นที่ใช้สอยภายในยังคงยึดตามคติเดิมที่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งทางการค้าและทางเครือญาติของชาวจีนย่อมนำมาซึ่งการถ่ายเทอิทธิพลและรับเอาวัฒนธรรมเข้ามาภายในสังคมด้วย จึงเกิดการปรับเปลี่ยนและพัฒนาารูปแบบอาคารในลักษณะลูกผสมระหว่างแบบจีนกับตะวันตกอย่างเด่นชัด ทั้งแผนผัง ขนาด รูปแบบและโครงสร้างหลักของ

อาคาร ด้วยความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปย่อมมีผลโดยตรงต่อการดำรงชีพ ทำให้ลักษณะการสร้างอาคารหรือที่พักอาศัยย่อมต้องเอื้อประโยชน์สูงสุดต่อการรองรับการใช้งาน จึงต้องปรับขนาดของพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพที่ดิน โดยการลดจำนวนช่วงเสาทำให้ขนาดความกว้างด้านหน้าอาคารลดลงจาก ๓ - ๔ ช่วงเสา เหลือเพียงช่วงเสาเดียว แต่ไปเพิ่มความลึกและจำนวนชั้นของอาคารมากขึ้น เมื่อขนาดของอาคารถูกบีบให้แคบลงจึงมีผลให้การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในถูกลดขนาดลงตามไปด้วย ตำแหน่งที่ตั้งก็ย่อมต้องปรับให้ลงตัวกับพื้นที่ดังเช่น พื้นที่ส่วนเปิดโล่งช่วงกลางที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ของเรือนทั้งส่วนหน้า-หลังได้เป็นอย่างดีก็เปลี่ยนมาเป็นลักษณะของการเจาะช่องเปิด (Airwell) ขนาดเล็กในลักษณะที่ขนานกับส่วนโถงบันไดเป็นช่วงๆ ขึ้นอยู่กับความลึกของตัวอาคาร ถ้าลึกมากก็อาจจะมีการเจาะช่องเปิดถึง ๒ - ๓ ช่วง เป็นต้น ที่สำคัญระบบโครงสร้างอาคารเปลี่ยนจากแบบผนังรับน้ำหนักมาเป็นโครงสร้างแบบเสาและคาน มีผลต่อการปรับรูปแบบของอาคารจากโครงสร้างเดิมที่เป็นข้อจำกัดให้อาคารเจาะช่องเปิดได้น้อย หันมานิยมเจาะช่องเปิดแบบยาวมากขึ้น ซึ่งจะปรากฏชัดในส่วนของ Facade ชั้นบนของอาคารที่มักทำเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลม ๓ ซุ้ม ภายในเป็นหน้าต่างบานเกล็ดไม้เปิดยาวถึงพื้น เน้นการตกแต่งลวดลายปูนปั้นภายใต้กรอบศิลปะตะวันตก พร้อมกับการสอดแทรกลวดลายตามคติจีนอย่างลงตัว และจากการเปลี่ยนระบบโครงสร้างของอาคารมีผลรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบของหลังคา ซึ่งพบทั้งหลังคาปั้นหย่าและหลังคาแบบจั่วที่มีความลาดชันกว่าแบบจีนเนื่องจากเพื่อผลในการระบายอากาศใต้หลังคา พร้อมทั้งการหันมานิยมใช้วัสดุฉนวนเป็นกระเบื้องดินเผาที่ผลิตในพื้นที่แทนกระเบื้องแบบจีนที่มีระบบโครงสร้างและเทคนิคการก่อสร้างที่ซับซ้อนและมีน้ำหนักมาก

จะเห็นได้ชัดว่าแม้รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารจะพัฒนาการไปอย่างไรก็ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนตามคติจีนที่ยึดถือสืบต่อเนื่องกันมานับแต่บรรพบุรุษ พร้อมทั้งมีการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมภายในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆให้เกิดความลงตัวมากที่สุด



การเปรียบเทียบอาคารในจังหวัดปัตตานีและสงขลา

ด้วยสภาพแวดล้อมที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งลักษณะภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศซึ่งมีความสัมพันธ์กับทะเลสาบและแม่น้ำ มีผลให้ลักษณะการจัดวางแผนผังของเมืองมีความสัมพันธ์กับย่านชุมชนอย่างชัดเจนเป็นระบบ มีถนนสัมพันธ์กับประตูเมือง แหล่งน้ำ(ท่าเรือ) และศาสนสถานเป็นตัวกำหนดให้อาคารถูกสร้างขึ้นมาให้สอดคล้องและรองรับกับความสัมพัธ์กับแผนผังของย่านโดยตรง และจากลักษณะตำแหน่งที่ตั้งต่างกันทำให้เห็นความต่างที่ชัดเจนทั้งแผนผังและรูปแบบของอาคาร แม้อาคารที่สงขลาและปัตตานีจะเป็นแบบจีนดั้งเดิมซึ่งสร้างในยุคแรกโดยกลุ่มชาวจีนอพยพก็ตาม แต่ก็พบความแตกต่างของรายละเอียดในหลายประเด็นที่สำคัญ ซึ่งจากการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความแตกต่างของรูปแบบอาคารที่ค่อนข้างหลากหลาย โดยเฉพาะรูปแบบอาคารแบบจีนในยุคแรกจะเห็นได้ถึงความต่างของรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งอาจเกิดจากเงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการค้าที่แตกต่างกัน เพราะเมื่อสังคมประกอบขึ้นมาจากมนุษย์และวัฒนธรรมดังนั้นในแต่ละสังคมก็ย่อมมีวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับและสนองตอบต่อการใช้งานของมนุษย์ก็ย่อมปรากฏลักษณะเฉพาะที่ต่างกันด้วย และเมื่อสภาพสังคมที่ต่างกันของสองเมืองมีผลให้ลักษณะสถาปัตยกรรมเกิดความต่างกันชัดเจน แม้ว่าจะมีรากเหง้าตามแบบแผนของจีนเช่นกันก็ตาม ดังรายละเอียดที่ทำการศึกษาวเคราะห์ ดังนี้

๑. ตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร

ลักษณะการวางตำแหน่งของอาคารในย่านการค้าจะยึดแนวถนนด้านหน้าเป็นหลัก โดยวางผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าอาคารซึ่งเป็นด้านแคบออกสู่ถนน แต่ด้วยความต่างของพื้นที่และสภาพแวดล้อมนับว่าเป็นสิ่ง

สำคัญที่เป็นตัวกำหนดความแตกต่างของที่ตั้ง ขนาดและทิศทางการเปิดทางเข้า - ออกของอาคารซึ่งมีผลต่อเนื่องกับลักษณะการจัดวางแผนผังและรูปแบบอาคารเป็นอย่างยิ่ง โดยแบ่งเป็น ๒ ลักษณะดังนี้

๑.๑ อาคารที่เปิดทางเข้าและออก ๒ ด้าน ซึ่งได้แก่

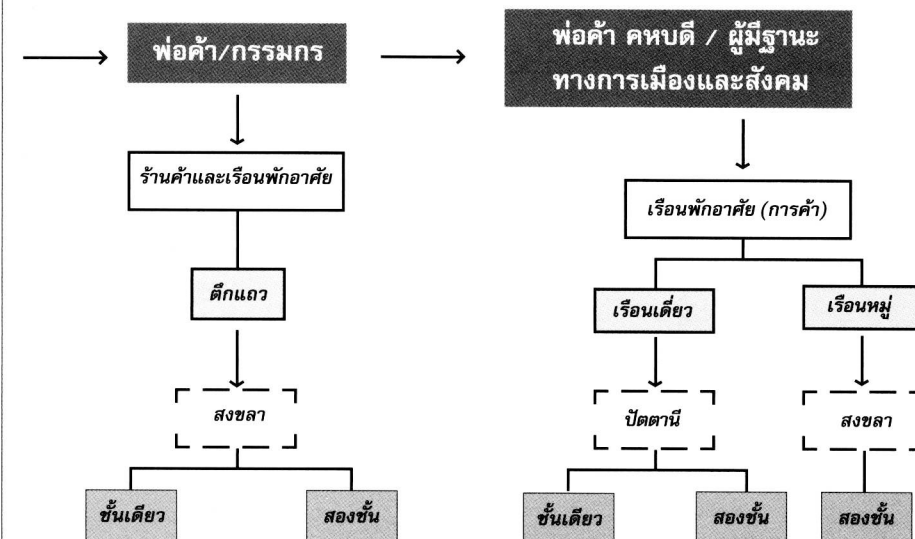
- อาคารตั้งอยู่มุมถนนจะเปิดทางเข้าออกทั้งด้านหน้าและด้านข้าง
- อาคารที่ด้านหน้าติดถนน ด้านหลังติดแหล่งน้ำ
- อาคารที่ตั้งอยู่ระหว่างถนนทั้งด้านหน้า - หลัง

ด้วยสภาพที่ตั้งเป็นตัวกำหนดให้เปิดทางเข้าออกได้ ๒ ทาง มีผลต่อลักษณะการจัดวางและขนาดอาคารที่ต่างกันอาคารที่ติดกับทางสัญจร ทั้งด้านหน้า - หลังนั้นตัวอาคารจะถูกจัดวางในแนวยาว จึงมีลักษณะด้านหน้าแคบแต่มีความลึกมากกว่าอาคารที่ตั้งอยู่มุมถนน ส่วนอาคารที่ตั้งมุมถนนลักษณะการจัดวางตำแหน่งอาคารจะต่างกันเนื่องจากต้องเปิดทางเข้าออกทั้งด้านหน้าและด้านข้างจึงต้องเปิดมุมมองของอาคารทั้ง ๒ ด้าน เสมือนแยกความสัมพันธ์ของเรือนออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนหน้าเน้นเพื่อการค้าเป็นหลัก ส่วนด้านข้างเพื่อการพักอาศัยภายในครัวเรือนเป็นหลัก จึงมักเห็นการตกแต่งช่องเปิดด้านข้างอาคารในลักษณะซุ้มประตูที่เปิดสู่สวนพื้นที่เปิดโล่งและส่วนพักอาศัย

๑.๒ เน้นทางเข้าด้านหน้าเป็นหลักเพียงด้านเดียว

สำหรับอาคารที่ติดถนนด้านเดียวขนาดความลึกของตัวอาคารขึ้นอยู่กับขนาดของที่ดินเป็นหลัก

ลักษณะสถาปัตยกรรมที่รับอิทธิพลจีน



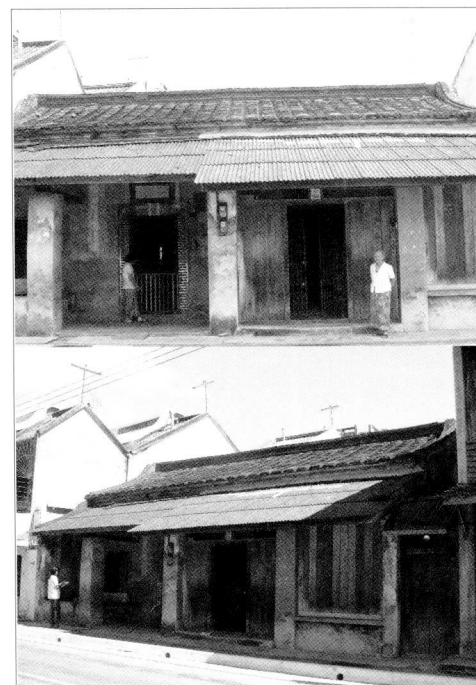
๒. ขนาดและประเภทของอาคาร

ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันโดยเฉพาะเมืองปัตตานี นับว่ามีความรุ่งเรืองทางการค้าสืบต่อเนื่องเรื่อยมา กลุ่มชาวจีนที่ทำการค้าจึงเป็นกลุ่มที่มีฐานะทั้งทางการเมืองและสังคม ดังนั้นการสร้างเรือนพักอาศัยจึงมักนิยมสร้างเป็นเรือนเดี่ยวสองชั้นแบบ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา ทาบทั้งสิ้น ซึ่งต่างจากกลุ่มชาวจีนที่สงขลาแม้ว่าเจ้าเมืองจะเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีอิทธิพลทางการเมืองสูงก็ตามแต่พลเมืองส่วนใหญ่ของเมืองมักเป็นกลุ่มพ่อค้าและกรรมกรรับจ้างที่ต่างอพยพเข้ามาเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น การดำเนินการทางการค้าจึงเป็นเพียงระบบค้าปลีกขนาดเล็กเท่านั้นและเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับลักษณะการดำรงชีพจะเห็นได้ว่าบริเวณย่านชุมชนการค้าของชาวจีนที่สงขลาส่วนใหญ่จะปรากฏอาคารลักษณะตึกแถวแบบจีนคูหาเดียวที่ใช้ทำการค้าในส่วนหน้าร่วมกับการใช้อู่อาศัยในส่วนหลังของเรือน (ทั้งนี้ในส่วนจวนเจ้าเมืองซึ่งเป็นกลุ่มเรือนหมื่นนั้นจะไม่ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นย่านการค้าดังกล่าว)

จากการสำรวจภาคสนามประกอบกับการศึกษาข้อมูลเอกสารถึงลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีนในปัตตานี พบว่ารูปแบบอาคารส่วนมากเป็นแบบเรือนเดี่ยวแบบจีนสองชั้นซึ่งมีได้จำกัดว่าอาคารทั้งหมดจะเป็นเรือนพักอาศัยเพียงอย่างเดียวหากแต่เป็นเรือนที่ใช้อู่อาศัยเป็นหลักเท่านั้น เนื่องจากกิจกรรมการค้าในอดีตมักแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม หากเป็นกลุ่มคหบดีส่วนมากนิยมการค้าส่งสินค้าที่เป็นระบบกับภายนอกประเทศ (สิงคโปร์และมาเลเซีย) รวมทั้งการค้าเรือสำเภากับจีนและการทำเหมืองแร่เป็นหลัก ทำให้พื้นที่ใช้สอยภายในอาคารมีเพียงส่วนเก็บสินค้าในพื้นที่ชั้นสองเท่านั้นจึงไม่นิยมวางขายสินค้าบริเวณส่วนหน้าของเรือน ส่วนกลุ่มที่สองได้แก่กลุ่มพ่อค้าทั่วไปที่ได้ทำการค้าระบบค้าส่งแต่ก็จะทำการค้าขายสินค้าบริเวณเรือนส่วนหน้าเป็นหลักจากการสำรวจพบทั้งในอาคารแบบจีนชั้นเดียวและสองชั้นแต่พบเพียงกลุ่มน้อย เมื่อเทียบกับเรือนเดี่ยวของกลุ่มคหบดีสันนิษฐานว่าลักษณะอาคารที่รองรับการค้าส่วนหน้าของเรือนนั้นจะปรากฏลักษณะชัดในส่วนเฉลียงส่วนหน้า มักจะมีกระดาดพื้นในช่วงเสาด้านริมทั้งสองด้าน (ซึ่งตรงกับช่องเปิดแบบซ็ลูกรง) สูงจากระดับพื้นประมาณ ๐.๔๐ - ๐.๖๐ เมตร เพื่อเป็นพื้นที่วางขายสินค้า ดังเช่นบ้านเลขที่ ๕ - ๗ ถนนอาเนาะรู เป็นอาคารแบบจีนชั้นเดียว ๔ ช่วงเสา จากการสัมภาษณ์พบว่าในอดีตจะวางขายเครื่องถ้วยชามตรงส่วนที่เป็นเฉลียงส่วนหน้าของเรือนในส่วนที่ยกระดับทั้ง ๒ ข้าง รวมทั้งบ้านเลขที่ ๒๓๖ ซึ่งเป็นแบบจีนสองชั้น ๑ คูหา ๓ ช่วงเสาบนถนนปัตตานีก็มีรูปแบบลักษณะเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ชัดถึงความต่างของกลุ่มอาคารอันมีผลมาจากฐานะและระบบการค้าที่ดำเนินการในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกับกลุ่มอาคารในสงขลา แม้ว่าอาคารที่ตั้งอยู่บริเวณย่านการค้าในส่วนนี้จะเป็นอาคารที่รองรับทั้งกิจกรรมการค้าร่วมกับการใช้พักอาศัยเกือบตลอดสองฝั่งถนน แต่ด้วยการค้าในระบบที่ต่างกับปัตตานีทำให้ลักษณะอาคารที่สงขลาจะมีลักษณะเฉพาะสำหรับรองรับวิธีการค้าชัดเจนทั้งในกลุ่มอาคารแบบชั้นเดียวและสองชั้น คือพื้นที่เฉลียงส่วนหน้าของเรือนซึ่งเป็นเฉลียงแบบปิดมีหลังคายื่นปกคลุมเฉพาะส่วนเพื่อใช้เป็นพื้นที่วางขายสินค้าในส่วนหน้าและเจาะช่องเปิดแบบบานเพื่อยมให้ทั้งหมดจากลักษณะดังกล่าวทำให้มองเห็นภาพกิจกรรมการค้าของบริเวณย่านการค้าในอดีตได้เป็นอย่างดีซึ่งอาคารที่สงขลาแม้ส่วนใหญ่จะเป็นตึกแถวที่เน้นการค้าในส่วนหน้าของอาคาร

ก็พบลักษณะความแตกต่างของรูปแบบอันเกิดจากความแตกต่างในฐานะทางสังคมอย่างชัดเจนดังเช่นที่ปัตตานี ซึ่งนอกจากความต่างที่ระบบการค้าที่ส่งผลต่อขนาดและประเภทของเรือน จากการสำรวจพบว่าลักษณะการประดับตกแต่งอาคารสามารถบ่งชี้ให้เห็นความต่างกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มอาคารที่สงขลาจะปรากฏชัดเนื่องจากกลุ่มอาคารทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นแบบห้องเสาดียวของพ่อค้าทั่วไปและเรือนสองชั้นของกลุ่มพ่อค้าคหบดีผู้มีฐานะทางสังคมจะถูกสร้างให้อยู่ในแนวหรือแถวติดต่อกันเป็นแนวยาวสองฟากฝั่งของถนนสลัดกันไป ดังนั้นจะเห็นได้ถึงความต่างของอาคารปรากฏออกมาชัดเจนโดยอาคารที่เป็นของพ่อค้าคหบดีซึ่งเป็นแบบจีนสองชั้นนั้นจะเน้นการประดับตกแต่งอย่างประณีตงดงามด้วยลวดลายปูนปั้นและการเขียนสีทั้งในส่วนของหลังคา (สันหลังคาแผ่นหน้าจั่วและลวดบัวชายคา) หัวเสาคู่หน้าและลวดบัวในส่วนผนังด้านหน้าอาคารเป็นไปตามคติที่ส่วนสร้างความเป็นสิริมงคลของชาวจีนทั้งสิ้น ส่วนอาคารของกลุ่มพ่อค้าทั่วไปซึ่งมักเป็นแบบจีนชั้นเดียวนั้นจะไม่เน้นการประดับตกแต่งใดๆ ซึ่งกลุ่มอาคารที่ปัตตานีก็มีลักษณะเช่นเดียวกันจะเห็นความแตกต่างได้ชัดเจนระหว่างกลุ่มเรือนคหบดีที่เน้นการตกแต่งอย่างสวยงามทั้งปูนปั้น, การเขียนสี และการตกแต่งด้วยกระเบื้องปูเคลือบสีตามแบบจีน กับเรือนเดี่ยวของกลุ่มพ่อค้าที่ไม่เน้นการตกแต่งใดๆทั้งเรือนชั้นเดียวและสองชั้น (ดังเช่นกลุ่มอาคารที่ไคยแก้วอย่างแล้วข้างต้น)

ดังนั้นเห็นได้ว่าความต่างของกลุ่มอาคารระหว่างสงขลาและปัตตานีนั้นล้วนเกิดขึ้นจากปัจจัยทางฐานะและระบบการค้าเป็นสำคัญความมั่นคงทางการค้าและเศรษฐกิจของปัตตานีมีผลให้อาคารเป็นเรือนเดี่ยวขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นอาคารชั้นเดียวหรือสองชั้นส่วนอาคารที่สงขลาเนื่องด้วยระบบการค้าที่มีขนาดเล็กเน้นค้าขายภายในย่านชุมชนเป็นหลัก มีผลให้อาคารเอื้อประโยชน์ต่อการค้าโดยตรง กลุ่มอาคารจึงมีลักษณะเป็นตึกแถวยาวติดต่อกันไม่ปรากฏลักษณะเรือนเดี่ยวชัดเจนอย่างเช่นที่ปัตตานี



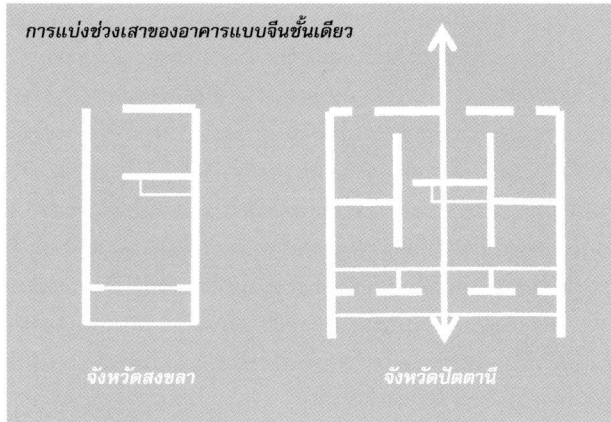
บ้านเลขที่ ๕-๗
ถนนอาเนาะรู

ลักษณะการแบ่งช่วงเสา

๑. อาคารแบบจีนชั้นเดียว (แบบดั้งเดิม)

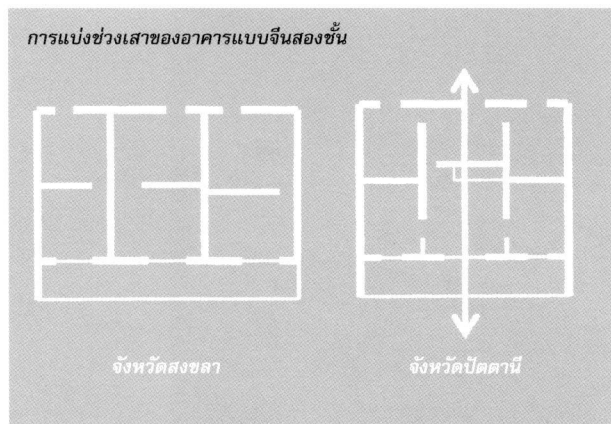
- จังหวัดสงขลา พบแบบช่วงเสาเดี่ยวคูหาเดี่ยวช่วงเสาเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ และมีความกว้างเฉลี่ยประมาณ ๓.๕๐ - ๔.๕๐ เมตร ความลึกประมาณ ๒๕.๐๐ เมตร

- จังหวัดปัตตานี ไม่พบแบบช่วงเสาเดี่ยวมีเพียงอาคารแบบ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสาและ ๒ คูหา ๔ ช่วงเสา (ปัจจุบันเหลืออาคารตัวอย่างเพียง ๒ หลังเท่านั้น) และมีความกว้างเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ ๓.๕๐ เมตร



๒. อาคารแบบจีนสองชั้น (แบบดั้งเดิม)

อาคารแบบจีนดั้งเดิมทั้งจังหวัดสงขลาและปัตตานีนั้นเป็นอาคารที่มีการแบ่งช่วงเสาออกเป็น ๓ ช่วงทั้งสิ้นหากแต่ต่างกันตรงขนาดอาคารในปัตตานีจะมีเพียงแบบเดียวคือแบบคูหาเดี่ยวแบ่ง ๓ ช่วงเสาแต่อาคารที่สงขลาจะมี ๒ แบบ คือ แบบคูหาเดี่ยวแบ่ง ๓ ช่วงเสา (พบเพียงหลังเดียว) และแบบ ๒ และ ๓ คูหา ๓ ช่วงเสา อาคารลักษณะนี้จะมีขนาดกว้างกว่าแบบแรกเพราะการแบ่งช่วงเสาของอาคารแบบคูหาเดี่ยวนั้นจะเห็นชัดเจนว่าจะกว้างเฉพาะช่วงกลางและชนาบข้างด้วยช่วงเสาที่แคบกว่าเพื่อให้เกิดความสมดุลของแนวแกน ส่วนแบบ ๒ และ ๓ คูหา นั้นความกว้างก็จะมีขนาดแตกต่างกันออกไป

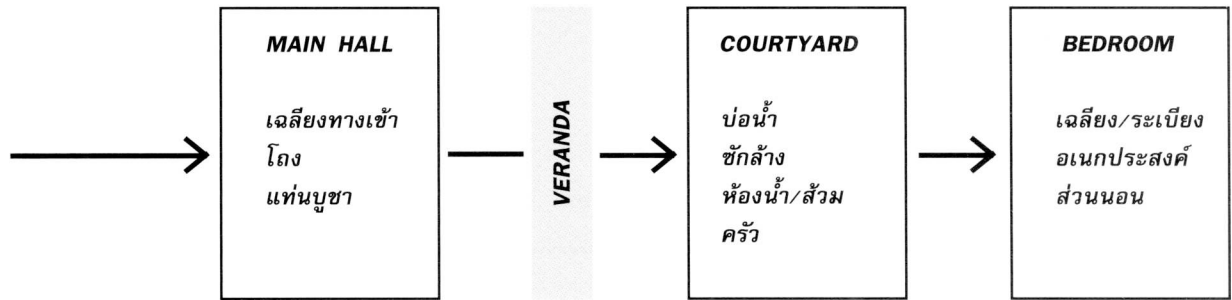


๓. แผนผังของอาคาร

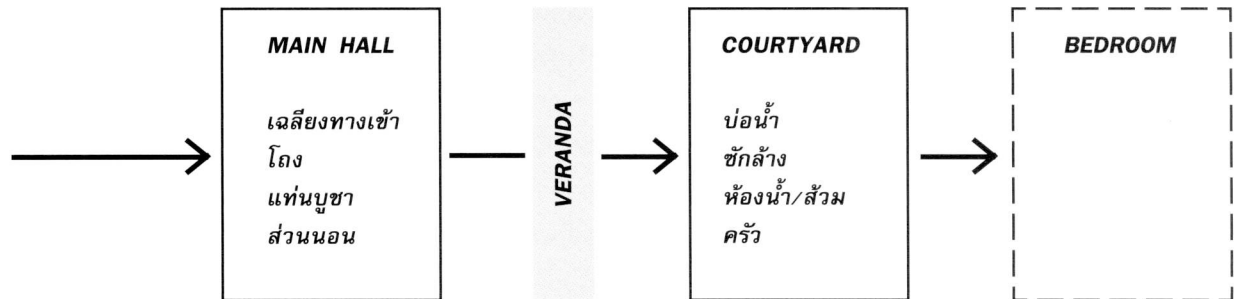
ผลสืบเนื่องจากความต่างของระบบการค้าย่อมมีผลให้แผนผังและการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในของอาคารมีความต่างกันอาคารที่สงขลาเป็นลักษณะตึกแถวที่รองรับทั้งการค้าและพักอาศัยทำให้ลักษณะแผนผังของอาคารนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนชัดเจนคือ เรือนส่วนหน้าใช้ทำการค้า, ส่วนพื้นที่เปิดโล่งช่วงกลางและเรือนพักอาศัยในส่วนหลัง สำหรับอาคารที่ปัตตานีซึ่งเป็นเรือนเดี่ยวที่เน้นการอยู่อาศัยเป็นหลักนั้นพบว่าแผนผังอาคารแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ เรือนส่วนหน้าและส่วนเปิดโล่งด้านหลังเท่านั้นไม่พบเรือนพักอาศัยในส่วนหลังเช่นที่สงขลาอาจเป็นเพราะขนาดของเรือนส่วนหน้ามีขนาดใหญ่และกว้างถึง ๓ ช่วงเสาทำให้การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในสามารถแบ่งสัดส่วนได้ลงตัวโดยเฉพาะเรือนเดี่ยวแบบสองชั้น ซึ่งอาคารลักษณะนี้ในปัจจุบันพบเพียง ๒ หลังเท่านั้นบนถนนปัตตานีภิรมย์และมีได้เข้าทำการสำรวจโดยได้อาศัยข้อมูลจากเอกสารพบว่าแผนผังของอาคารแบ่งเป็น ๒ ส่วน แต่หากเป็นเรือนเดี่ยวแบบชั้นเดียว ซึ่งจากการสำรวจในปัจจุบันพบว่าเหลือเพียง ๒ หลังบนถนนอาเนาะรู จากการสัมภาษณ์บ้านเลขที่ ๕-๗ พบว่าแผนผังของอาคารเดิมนั้นมี ๓ ส่วน ตัวอาคารจึงลึกประมาณ ๓๐ เมตร แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนที่สามารถบ่งชี้ได้ว่าพื้นที่ในส่วนหลังของเรือนนั้นมีลักษณะเช่นไรเนื่องจากสภาพอาคารในปัจจุบันเหลือเพียงเรือนส่วนหน้าเท่านั้น (ส่วนหลังปัจจุบันมีการรื้อสร้างใหม่) แต่จากการศึกษาแผนผังประกอบกับรูปแบบอาคารในปัจจุบันสันนิษฐานว่าแผนผังของอาคารน่าจะมีความคล้ายคลึงกับเรือนเดี่ยวสองชั้น นั่นคือถัดจากเรือนส่วนหน้าซึ่งเป็นเรือนแบบ ๔ ช่วงเสานั้นน่าจะมีการแบ่งพื้นที่ส่วนหลังของเรือนออกเป็น ๒ ส่วน คือใน ๒ ช่วงเสาแรก (บ้านเลขที่ ๕) เป็นพื้นที่ส่วนเปิดโล่ง และอีกสองช่วงเสาเป็นพื้นที่ใช้สอยที่มีหลังคาคลุม (บ้านเลขที่ ๗) ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ่อน้ำและอาจใช้เป็นส่วนพักอาศัยด้วยทั้งนี้ก็ไม่สามารถสรุปแผนผังของเรือนได้ชัดเจนด้วยข้อจำกัดของตัวแบบที่จะทำการศึกษา

หากพิจารณาในรายละเอียดแต่ละส่วนแล้วพบว่าอาคารทางภาคใต้ล้วนมีลักษณะเช่นเดียวกันกับจีนทั้งในส่วน Courtyard, a main hall, sleeping and cooking space โดยมีเฉลียง (Veranda) เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ใช้งานระหว่าง Courtyard และ a main hall ในส่วนโถงหลักก็จะเป็นที่ตั้งของโต๊ะ/แท่นบูชาด้วยเช่นกันและส่วนเรือนพักอาศัยทั้งห้องนอนและครัวจะวางไว้ด้านหลังสุดของอาคาร (พื้นที่ส่วนที่เป็นครัวเป็นที่ตั้งของบ่อน้ำ) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะการจัดวางของอาคารในพื้นที่ศึกษาพบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันดังนี้

จังหวัดสงขลา แบ่งองค์ประกอบของผังออกเป็น ๓ ส่วนชัดเจน ดังนี้



จังหวัดปัตตานี แบ่งองค์ประกอบของผังออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้



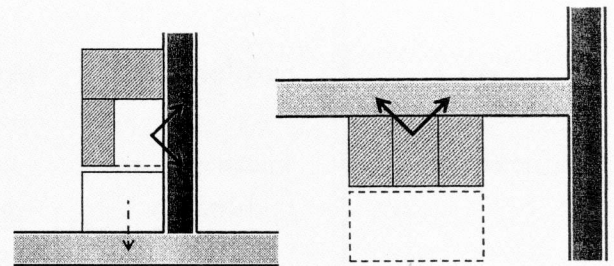
๔. รูปแบบอาคาร

แผนผังของอาคารเป็นแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันด้านหน้าซึ่งเป็นด้านแคบ ออกสู่ถนนและตัวอาคารยาวลึกไปทางด้านหลังแต่ด้วยขนาดและประเภทของอาคารมีความต่างกันอาคารที่สงขลาเป็นอาคารประเภทตึกแถวเรียงต่อกันเป็นแนวยาวเพื่อรองรับการค้าโดยตรง ส่วนอาคารที่ปัตตานีเป็นประเภทเรือนเดี่ยวแบบ ๓ คูหา รูปแบบอาคารจึงมีความต่างกันชัดเจน

อาคารในสงขลา ผลสืบเนื่องจากการค้ามีผลให้ลักษณะ Facade ของอาคารซึ่งเป็นตึกแถวแบบจีนชั้นเดียวนั้นพบเฉพาะลักษณะบานเพ็ญไม้เปิดยาวตลอดช่วงเสาเพื่อการค้าส่วนหน้าไม่เน้นการตกแต่งที่โดดเด่นในส่วนหน้าของอาคาร แต่หากเป็นอาคารแบบจีนสองชั้นจะพบว่า Facade ส่วนล่างมีลักษณะเป็นบานเพ็ญไม้เช่นกัน ส่วนชั้นบนเน้นการเจาะช่องเปิดขนาดเล็กในลักษณะซี่ลูกกรงเพื่อการระบายอากาศตามรูปแบบของจีนซึ่งลักษณะเช่นนี้มีผลให้เกิดพื้นที่ว่างบนผนังมากจากการสำรวจพบว่าหากเป็นเรือนของผู้ที่ฐานะก็มักจะมีการประดับตกแต่งผนังส่วนนี้ด้วยลวดลายปูนปั้นตามคติแบบจีนทั้งงดงาม ดังเช่นบ้านเลขที่ ๑๕๓ ถนนนครใน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วมักไม่นิยมตกแต่งส่วนหน้าของเรือนเท่าใดนักเว้นแต่จะเป็นอาคารที่ตั้งอยู่มุมถนนพบว่าทั้งอาคารแบบจีนชั้นเดียวและสองชั้นนั้นมักเน้นการตกแต่งทางด้านข้างของตัวอาคารอย่างโดดเด่นมักจะปรากฏลักษณะซุ้มประตูทางเข้าที่เปิดเข้าสู่ส่วนพื้นที่เปิดโล่งและเรือนพักอาศัยเสมือนเป็นทางเข้าหลักของคนภายในบ้านซึ่งแบ่งแยกจากทางเข้าด้านหน้าซึ่งเป็นเรือนค้าขายอย่างชัดเจนด้วยตัวอาคารที่ยาวและมีจังหวะของกลุ่มอาคารที่ลงตัวและต่อเนื่องแสดงให้เห็นสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มเรือนและส่วนเปิดโล่งที่สามารถเปิดมุมมองออกสู่ภายนอกได้เป็นอย่างดีจึงมักจะเน้นการประดับตกแต่งในส่วนนี้มากกว่าส่วนหน้าของเรือน

ส่วนอาคารที่ปัตตานี ด้วยเป็นแบบเรือนเดี่ยวขนาดใหญ่แบบ ๓ และ ๔ ช่วงเสา ตัวเรือนทั้งชั้นเดียวและสองชั้นจะมีเฉลียง – ระเบียงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง และมักเจาะช่องเปิดในลักษณะประตูบานเปิดคู่ช่วงกลางที่ชนาบข้างด้วยช่องเปิดแบบซี่ลูกกรงขนาดเล็กทั้งด้านหน้าและด้านหลังของเรือน จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่าอาคารที่ปัตตานีนั้นมักจะเน้นให้ความสำคัญกับเรือนส่วนหน้าเป็นหลักทั้งในส่วนของเสาคู่หน้า เสาคู่ในที่เป็นเสากลมขนาดใหญ่มักจะตกแต่งหัวเสาอย่างสวยงาม ในส่วนผนังกระเบื้องนิยมตกแต่งด้วยกระเบื้องปูเคลือบสีเขียวและองค์ประกอบของหลังคาทั้งแนวสันหลังคา ยอดจั่ว และพบว่าบริเวณแผงหน้าจั่วของเรือนมีการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น

ดังนั้นสามารถสรุปลักษณะเด่นที่แตกต่างกันของอาคารแบบจีนดั้งเดิมได้ดังนี้



แสดงการเปรียบเทียบลักษณะการจัดวางผังของอาคาร